

Savršenstvo u mudrosti - mudrost u poučavanju Izbor iz pripovijesti o prijašnjim egzistencijama Gautame Buddhe u Mahāvastuu

Grabovac, Višnja

Source / Izvornik: **Književna smotra : Časopis za svjetsku književnost, 2020, 52, 91 - 97**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:424077>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Savršenstvo u mudrosti – mudrost u poučavanju Izbor iz pripovijesti o prijašnjim egzistencijama Gautame Buddhē u *Mahāvastuu*

1. UVOD

Mahāvastu ili *Veliki predmet pripovijedanja* (c. 1. do 5. st.) opsežno je djelo buddhističke škole lokottaravāde, sačuvano na tzv. buddhističkome hibridnom sanskrtu. Za svoju središnju temu ima opis života Gautame Buddhē, a podijeljeno je, u grubo, u tri dijela: prvi opisuje događaje koji su se zbili u prijašnjim Buddhinim egzistencijama, drugi iznosi zbivanja od njegova posljednjega rođenja pa sve do Probuđenja, dok treći dio, između ostaloga, donosi sadržaj Prve propovijedi i opis začetka redovničke zajednice. Kako je vidljivo iz strukture djela, Buddhin životopis ne započinje njegovim rođenjem ili čak začecem, već se proteže daleko u prošlost, obuhvaćajući i pripovijesti o događajima iz njegovih mnogobrojnih prijašnjih egzistencija. *Mahāvastu* je u cijelosti prožet tim pripovijestima, a njihova brojnost i pažnja koju su autori/kompilatori posvetili nastojanju da se gotovo svaka biografska epizoda iz posljednje egzistencije Gautame Buddhē prikaže kao odraz događaja “iz prošlosti” čini ovo djelo posebno prikladnim za njihovo proučavanje.

Pripovijesti o prijašnjim egzistencijama Gautame Buddhē, u kojima se on naziva Bodhisattva i u kojima se najčešće pojavljuje kao čovjek, životinja ili ptica, nazivaju se *đatakama*. Te pripovijesti imaju karakterističnu strukturu. Na samome početku je “priča iz sadašnjosti” u kojoj se objašnjava povod za Buddhino izlaganje neke od njegovih prijašnjih egzistencija. Slijedi potom “priča iz prošlosti” u koju su najčešće uklopljeni stihovi, a na samome kraju nalazi se svojevrsni zaključak u kojem Buddha sebe i sudionike priče iz sadašnjosti poistovjećuje s likovima priče iz prošlosti.

U *đatakama* se, dakle, prati put Bodhisattve kroz njegove mnogobrojne prijašnje egzistencije, a svrha tih pripovijesti je, u najmanju ruku, trovrсна. One opisuju Bodhisattvino ustrajno stjecanje savršenstava u vrlinama koja su pak shvaćena kao glavni preduvjeti za postizanje konačnoga i savršenog Probuđenja. Pružaju, nadalje, priliku da se pokaže da je Buddha u nekom događaju sudjelovao već ranije, u nekoj od svojih prijašnjih egzistencija, te ilustriraju Buddhinu

umješnost u prilagođavanju svojih učenja slušateljima, a koja se nerijetko ističe u buddhističkim tekstovima.

Kako bi se pokazalo na koji način *đatake* ostvaruju svoju svrhu, za ovaj rad odabran je ciklus *đataka* iz *Mahāvastua* koji za središnju temu ima susret Bodhisattve i napasnika/demonā Māre u nekoj od prijašnjih njihovih egzistencija. Tih je šest *đataka* odabrano ne samo zbog svoje tematske povezanosti, već i zbog činjenice da sve za cilj imaju ukazati na istu vrlinu. Prije nego li se iznese sadržaj odabranih *đataka* u nadi da će se time čitatelju predstaviti i približiti barem mali dio iznimno bogate indijske pripovjedačke tradicije, u narednom će se poglavlju dati kratak pregled Gautaminih susreta s Mārom u njegovoj posljednjoj egzistenciji.

2. MĀRA U BUDDHINOJ POSLJEDNJOJ EGZISTENCIJI

Posljednja egzistencija Gautame Buddhē obilježena je njegovim brojnim susretima s napasnikom Mārom. Tako, primjerice, Mārini izaslanici odmah po Gautaminu rođenju dolaze pokušavši ga zavesti i odvratiti od predodređenoga mu puta, obećavajući mu titulu vladara svijeta.¹ Tijekom godina koje je proveo podvrgavajući svoje tijelo teškim trapnjama, Māra ga je pratio u stopu i obeshrabriovao:

Što ćeš učiniti s naprežanjem? Živi u domaćinstvu! Postat ćeš univerzalni vladar. Izvodi, bez ustezanja, velike žrtve; konjsku žrtvu, ljudsku žrtvu, somsku žrtvu i žrtve crvenoga i bijeloga lopoča. Prinoseći te žrtve, radovat ćeš se nakon smrti u nebesima i steći velike zasluge. Naprežanje je naporno i teško za savladati. Krepostan život [znači] gubitak besprijekornih zasluga.²

¹ Mv. ii. 22.

² Mv. ii. 237–238: *kiṃ prahāṇena kariṣyasi aḡāramadhye vasa / rājā bhaviṣyasi cakravartī / mahāyājñāni ca yajāhi aśvamedham puruṣamedham somaprāsaṃ niragaḡaḡam padumaṃ puṇḡarikāṃ ca / etāni yājñāni yajitvā pretya svargeṣu modīṣyasi bahu ca puṇyaṃ prasaviṣyasi / prahāṇaṃ ca duṣkaraṃ durabhīsambhaṇaṃ anavadyapūṇyapārihāṇi brahmacaryāvasaṃ //* Kada je riječ o posljednje dvije žrtve, Jones (2006: 224, bilj. 8) svome prijevodu

Vrhunac njihovih susreta zbio se u noći Gautamina Probuđenja. Vidjevši da je Gautama vrlo blizu ostvarenja svoga cilja, savršenoga i potpunoga Probuđenja, Māra je okupio vojsku i pripremio se za napad:

Tada je, o redovnici, Māra Grešni, tužan i bezvoljan i s trnom u utrobi, okupio i razastro veliku četverostruku vojsku i uputio se na mjesto gdje je stajalo stablo bodhia. Stao je ispred Bodhisattve i oglasio se snažno moćnim poklikom: “Zgrabite ga! Odnosite ga! Uništite ga! O, Māriini podanici, neka vam je sa srećom!”³

Gautama, međutim, ostaje miran i nepokolebljiv. Niže je dan prijevod konačnoga poraza Māre i njegove vojske.

A Bodhisattva je, o redovnici, neustrašen i neprestrašen, lišen straha i uzbuđenja, izvukao iz ogrtača ruku zlatne boje i tom je desnom dragulj-rukom nalik mreži, čiji su nokti bili bakreni i ispresijecanoj svijetlim linijama i kao premazanoj lakom i na dodir mekoj kao pamuk i obdarenoj korijenom vrlina iz nebrojenih razdoblja svijeta, tri puta tom desnom rukom dotaknuo svoju glavu, potom svoje sjedalo i, tom desnom rukom, zemlju. Kada je, o redovnici, Bodhisattva dotaknuo rukom glavu, desnom rukom sjedalo i zemlju, tada se ta velika zemlja, u znak odgovora, oglasila dubokom i gromoglasnom tutnjavom. Kao što, o redovnici, odzvanja dubokim i strašnim zvukom u Magadhi izrađena velika metalna posuda kada se u planinskoj spilji udari kamenom, tako se baš, o redovnici, kada je Bodhisattva dotaknuo rukom glavu, desnom rukom sjedalo i tom desnom rukom zemlju, ta velika zemlja, u znak odgovora oglasila dubokom i gromoglasnom tutnjavom. U tom se trenu dobro pripremljena i dobro opremljena Mārina vojska razbježala i raspršila prestrašena, uplašena, zbunjena, uznemirena i nakostriješena od straha. Pali su njezini slonovi, pali su njezini konji, pale su i njezine kočije kao i pješadija i oružje. Jedni su pali na ruke, jedni na glavu, jedni licem na zemlju, jedni na leđa, jedni na lijevu stranu, jedni na desnu stranu. Māra Grešni, tužan i bezvoljan i s trnom u utrobi, [stao je] na stranu duboko zamišljen pa štapom po tlu napisao: “Izmaknut će mojoj moći isposnik Gautama.”⁴

Pripovijesti o upornim Māriniim nastojanjima da onemogući Gautamino Probuđenje i o njegovu konačnu porazu neizostavan su dio predaje o životu Gautame Buddhhe. Već na samim počecima kritičkoga proučavanja Buddhina životopisa te su pripovijesti privukle pažnju zapadnih autora ne samo zbog svoje sličnosti s motivima poznatima iz kršćanske književ-

nosti, već i zbog svoje iznimne slikovitosti, bogatstva motiva i mogućnosti za njihova različita tumačenja. U njima ulogu Sotone igra napasnik Māra, iako postoje valjani razlozi za njihovo razlikovanje.⁵ Njegovo je ime izvedenica iz kauzativa sanskrtskoga korijena *mṛ* i znači “onaj koji ubija, donosi smrt, propast ili uništenje”.⁶ U pālijskome kanonu, vjerojatno najstarijem i jedinom u cijelosti očuvanom buddhističkom kanonu,⁷ Gautamini su susreti s napasnikom Mārom prikazani uglavnom kao “uljudni razgovori” u kojima ga Māra pokušava pokolebati na njegovu putu do Probuđenja ili ga uvjeriti da Probuđenje nije niti dosegao. U tim razgovorima Gautama bez prevelike muke odbija Māru koji, uz riječi “Blazeni me poznaje, Sretni me poznaje”, odlazi “tužan, bezvoljan i s trnom u utrobi”.⁸ Na pojedinim pak mjestima u kanonu Māra nije ništa drugo već utjelovljenje posljedica loših osobina ili djela pa tako, primjerice, u *Dhammapādi*, jednoj od najpoznatijih zbirki izreka pripisanih Buddhi, stoji sljedeće:

Kao što vjetar uništava nejakom stablo, tako i Māra uništava onog koji živi usmjeren na ugodu, neobuzdanih osjetila, neumjerenoga u jelu, nemarnog i tromog.⁹

Međutim, u kasnijim djelima buddhističke književnosti, kao što je uostalom slučaj i u *Mahāvastuu*, Māra je najčešće prikazan kao “stvarni” protivnik, ratnik i vođa zastrašujuće vojske naoružane raznovrsnim oružjem, pa u tim djelima opširni i dramatični opisi bitke za prevlast u svijetu nude više poticaja za književnu negoli za psihološku interpretaciju.

Sve đātake iznesene u sljedećem poglavlju svoj povod imaju u molbi redovnika da im Buddha objasni kako se odupro Māri. Buddha, rekavši da se nije po prvi put odupro, da je tako bilo i ranijom prilikom, odgovara na molbu đātakom.

3. MĀRA U BUDDHINIM PRIJAŠNJIIM EGZISTENCIJAMA

“Šakunatakađātaka” ili đātaka o ptici donosi pripovijest o ptici koja je umakla trgovcu.¹⁰ Pripovijeda se tu kako je jednom prilikom trgovac u šumi mrežom uhvatio pticu i zatvorio je u krletku. Međutim, ta ptica bila je mudra pa je, kad je vidjela da trgovac hrani i poji ptice, brzo razumjela da ih ne hrani radi

⁵ Boyd, 1971.

⁶ SED, str. 811.

⁷ Kanon, sačuvan na srednjindijskome jeziku pāliju, pripada školi theravādi i naziva se *Tiṭṭaka* (dosl. *Tri košare*). Zapisan je, prema predaji, na Śri Lanĳi početkom nove ere.

⁸ Npr. SN i. 103.

⁹ Dhmp. I. 7: *subhānupassim viharantaṃ indriyesu asaṃvutaṃ / bhojanamhi cāmatāṇṇuṃ kusitaṃ hīnavīriyaṃ / taṃ ve pasahaṭī Māro vāto rukkhaṃ va dubbalaṃ. //* V. Gethin (1997: 190–191); Boyd (1971: 73–74).

¹⁰ Mv. ii. 240–244.

piše: “The red-lotus and white-lotus sacrifices, however, are not mentioned elsewhere, and there is no clue to their nature.”

³ Mv. Ii. 281–282: *atha khalu bhiṣkavo māro pāpimāṃ duḥkhī daurmanasyajāto antaḥśalyaparidāghajāto mahatiṃ caturamginiṃ senāṃ sannāhayitvā yena bodhiyaṣṭis tenopasaṃkramitvā bodhi-satvasya purato sthitvā mahāntaṃ ghoṣaṃ mahāntaṃ śabdāninādam akārṣīt // sayyathīdaṃ imaṃ haratha imaṃ niharatha imaṃ vadhatha māragaṇā bhadrā astu vo //*

⁴ Mv. ii. 282–283. Izvornik nije dan zbog duljine odlomka.

njihove dobrobiti već za svoju korist. Naime, kad bi se ptice ugovile, trgovac bi ih po dobroj cijeni prodao. Da umakne toj sudbini, mudra ptica skovala je plan; jest će i piti tek koliko je dovoljno da ne umre. Trgovac je ubrzo vidio da se ptica ne deblja i da ju neće moći prodati. Posumnjao je da je bolesna pa ju je odvojio od drugih ptica da spriječi moguću zarazu. Mислеći da je slaba i bolesna i da ne može pobjeći, hranio ju je zasebno i nije zatvarao krletku. Stekavši povjerenje trgovca, ptica je počela krišom sve više jesti i polako vraćati izgublenu snagu. Prvom prilikom vinula se u zrak i tako se oslobodila. Na kraju đātaka Buddha se poistovjećuje s pticom, a Māra s trgovcem pticama.

U “Kačchapađātaki” ili đātaki o kornjači također se pripovijeda kako je nekom ranijom prilikom Buddha, zahvaljujući svojoj mudrosti, izbjegao Mārin pokušaj da ga zarobi.¹¹ Pripovijeda se tako da je na obali rijeke Paripātrike,¹² u blizini grada Benaresa, postojalo polje koje je pripadalo cvječaru. Taj je jednom prilikom došao u polje kako bi nabrao cvijeće za vijence i kada je, napunivši svoju košaru cvijećem, krenuo natrag prema selu, ugledao je kornjaču koja se na obali hranila kravljim izmetom. Pomislivši kako će mu ta kornjača poslužiti kao ukusan i obilan objed, zgrabio ju je i stavio u košaru. Kornjača je tad progovorila i rekla: “Pogledaj! Zaprljana sam blatom pa pripazi da ti blato ne uništi cvijeće. Operi me radije u vodi pa me vrati u košaru.” Cvječar je odgovorio: “Kralj mi je dao veliko bogatstvo. Imam svega u izobilju pa ćeš ti, fina kornjačo, biti vrlo sretna što si u mojoj košari.” Tako rekavši, spustio je kornjaču u vodu, a ona je iskliznula iz njegovih ruku, zaronila i tako mu umakla. Potom mu se, sa sigurne udaljenosti, obratila:

Velika si kraljeva blaga nagomilao, trovrсно je bogatstvo stečeno, a ti govoriš besmislice kao pijanac. Ispeci sad, cvječaru, finu kornjaču u ulju!¹³

Na kraju te pripovijesti, obogaćene daškom humora, Buddha se poistovjećuje s kornjačom, a Māra sa cvječarom.

U “Markatađātaki” ili đātaki o majmunu kazuje se kako je u nekoj šumi, prepunoj cvijeća i raznovrsnih plodova, mirno živio kralj majmuna (Bodhisattva) sa svojim plemenom.¹⁴ Jednom je prilikom, sjedeći na stablu smokve i uživajući u plodovima, ugledao krokodila (Māra) koji je izronio iz mora. Sažalivši se nad krokodilom koji nije mogao uživati u voću, kralj

majmuna ubrao mu je i dobacio nekoliko smokava. Krokodil je počeo redovito dolaziti na obalu, u podnožje stabla smokve, i tako se s vremenom među njima razvilo prijateljstvo. Zbog čestih izbjivanja i novoga prijateljstva, krokodilova je supruga postala sumnjičava i nezadovoljna. Zaključivši da će joj jedino smrt majmuna povratiti mir, stala se pretvarati da je na samrti. Iskoristivši krokodilovu zabrinutost, zatražila je da ubije majmuna i donese njegovo srce, pod izgovorom da je ono jedini lijek koji ju može spasiti. Iako nevoljan, krokodil je pristao. Obećavši majmunu da će ga prevesti na drugu obalu još bogatiju sočnim plodovima, naveo ga je da se spusti sa stabla i sjedne na njegova leđa. Međutim, na pola puta krokodil je stresao majmuna sa svojih leđa i priznao mu svoju namjeru. Shvativši da se krokodil sprema iščupati mu srce, majmun ga je zamolio da ga vrati na obalu, rekavši mu da je svoje srce ostavio na stablu. Krokodil mu je povjerovao i odveo na obalu. Vrativši se na sigurno, majmun mu je rekao:

Ugovio si se i ostario, a nemaš pameti. Zar ti, blesane, ne znaš da ne postoji nitko bez srca? Skriveni se naum ne treba otkrivati dok posao nije gotov. Mudri se koriste pameću kao majmun usred vode.¹⁵

U *Mahāvastuu* postoji još jedna đātaka o ptici koja se, iako istoga naziva, po svome sadržaju razlikuje od gore iznesene.¹⁶ U toj je egzistenciji Bodhisattva rođen kao kralj ptica koji je sa svojim jatom živio u šumi, nedaleko od Benaresa. Zahvaljujući njegovoj mudrosti, ptice su bile zaštićene od grabežljivaca i njihov je broj rastao. To je primijetio lovac na ptice (Māra) koji se uputio u šumu kako bi postavio klopke. Postavivši klopke, posuo je tlo različitim žitaricama i sjemenkama i čekao da se ptice približe. Međutim, mudri kralj ptica shvatio je da takve žitarice i sjemenke ne rastu u šumi i upozorio ostatak jata da im se ne približava. Lovac je svaki dan slijedio ptice i postavljao nove klopke i mamce, ali ih nije uspijevao uhvatiti. Tako su mu prošli mjeseci i konačno je, iscrpljen od gladi, žeđi, vjetra i vrućine, shvatio da mora promijeniti taktiku. Odlučio je zaogrnuti se lišćem i granama i pretvarati se da je stablo u nadi da će se tako prurušen uspjeti približiti pticama dovoljno blizu da ih uhvati. Kralj ptica, znajući da na svijetu postoje različita stabla, ali da se niti jedno ne kreće, prozreo je lovčev plan i upozorio ptice. Umoran i malaksao, lovac je priznao poraz.

U “Vṛṣabhađātaki” ili đātaki o biku iznesena je pripovijest o biku koji je usprkos slabosti štitio svoje stado.¹⁷ Śakal Girika (Māra) godinama ga je vrebao i

¹¹ Mv. ii. 244–245. Ova đātaka dijeli neke sličnosti s pripovijesti u *Samyuttanikāyi* (SN iv. 177 i d.)

¹² Inače nepoznata rijeka.

¹³ Mv. ii. 245: *bahukā tava saṃcitāsu rājñā trigaṇo bahuko samāgato / matto pralapasi mālika taile bhujjatha bhadrakacchapam //*

¹⁴ Mv. ii. 245–250. Svoju paralelu ima u Jāt. II. 158 i d. (br. 208, *Sumsumārajātaka*).

¹⁵ Mv. ii. 249–250: *vaṭṭo ca vṛddho ca hosi prajñā ca te na vidyate / na tuvaṃ bāla jānāsi nāsti ahrdayo kvaci // pratyutpanneṣu kāreṣu guhyam arthaṃ na prakāṣayet / labhanti pañḍitā buddhiṃ jalamadhye va vānaraḥ //*

¹⁶ Mv. ii. 250–255. Jāt. II. 160 i d. (br. 209, *Kakkarajātaka*).

¹⁷ Mv. iii. 28–29.

čekao priliku za napad. Vidjevši neuspješnoga Giriku, neki mu je drugi šakal pristupio i objasnio da ne postoji način da ubije bika koji, iako naizgled slab, posjeduje izvanrednu snagu. U zaključku đātaka, Buddha objašnjava okupljenim redovnicima:

Moglo bi biti, o redovnici, da ćete pomisliti da je tom prilikom bik bio netko drugi. Ali ja sam bio taj bik. Šakal zvan Girika bio je Māra. I tom se prilikom nadao da će dobiti priliku da me uništi ali, ne nalazeći priliku, morao se neuspješan povući.¹⁸

Mahāvastu sadrži i dvije “Vānarađātaka” ili đātaka o majmuni.¹⁹ U prvoj je Bodhisattva kralj majmuna koji primjećuje da u jezeru na koje majmuni dolaze piti živi demon (Māra) koji ih ubija i jede. Naime, majmuni koji bi se neoprezno približili vodi postali bi lakim plijenom za demona. Kralj majmuna savjetuje ostale da se ne približavaju jezeru, već da vodu piju kroz slamku, sa sigurne udaljenosti. Na taj način osigurava da ni jedan majmun ne upadne u klopku. U drugoj đātaki, kralja majmuna (Bodhisattva) zarobljava demon (Māra) koji boravi u jezeru, ali majmun, lukavo odvrativši pozornost demona, uspjeva pobjeći i doći do kopna. Shvativši da mu je plijen umakao, demon izgovara sljedeće stihove:

Brzo si i hitro osujetio [moj] plan. Kad si shvatio da sam odvratio pogled, pokazao si da si hrabar i smion. Tko poput tebe, kralju šume, posjeduje četiri vrline; hrabrost, pamet, pozornost i mudrost, taj otklanja patnju.²⁰

Rečeno je ranije da je zajedničko obilježje svih đātaka u kojima se kao protagonisti pojavljuju Māra i Bodhisattva da svoj povod imaju u molbi redovnika koji traže Buddhu da im objasni kako se odupro Māri. Iz perspektive zapadnoga čitatelja odgovor se može činiti nezadovoljavajućim budući da nam saznanje da se Buddha, rođen kao, primjerice, kornjača ili majmun, u prijašnjim egzistencijama othrvao cvječaru ili krokodilu ne daje odgovor na pitanje kako se, kao čovjek, othrvao Māri u posljednjoj. Ipak, u okvirima buddhističke doktrine i književne tradicije odgovor je legitiman. Jedan od razloga za inzistiranje autora ili kompilatora *Mahāvastua* da pokažu kako se svaki (ili gotovo svaki) događaj iz Gautamine posljednje egzistencije dogodio i ranije svoj temelj ima u promjeni u shvaćanju naravi Buddhe. Naime, u kasnijim

se djelima buddhističke književnosti, među koja se ubraja i *Mahāvastu*, izvanrednost Buddhe stala prikazivati u manjoj mjeri kao rezultat njegovog preobražavajućega unutarnjega iskustva, odnosno Probuđenja do kojega je došao vlastitim tjelesnim i mentalnim naporom upregnutim u jednoj (posljednjoj) egzistenciji, a u mnogo većoj kao izravna posljedica zasluga stečenih u mnogobrojnim prijašnjim egzistencijama. Dakle, na pitanje kako je Gautama porazio Māru odgovor je sljedeći: tako što je u svojim prethodnim egzistencijama, bivajući, iznova i iznova, podvrgnut istim ili sličnim okolnostima, postupno stekao savršenstvo u vrlini koja ga je u posljednjoj egzistenciji opremila za borbu i predodredila za konačnoga pobjednika.

4. MUDROST KAO PREDUVJET ZA STJECANJE PROBUĐENJA

U sjevernoindijskim, sanskrtskim tekstovima, među kojima je i *Mahāvastu*, Buddha posjeduje savršenstvo (pāli *pārami*, skt. *pāramitā*)²¹ u šest vrлина, odnosno, usavršen je u velikodušnosti (*dāna*), ispravnom djelovanju (*śīla*), strpljenju (*kṣanti*), hrabrosti (*vīrya*), zadubljenju (*samādhi* ili *dhyāna*) i mudrosti (*prajñā*).²² Svih šest savršenstava pobrojano je u *Mahāvastuu* u kontekstu Buddhina razgovora s Mārom. Māra tu traži razlog svoje nemoći pred Buddhom, a on odgovara:

U davanju, strpljenju, kreposti
Hrabrosti, zoru, vrsnoj mudrosti,
U postanku bez broja kroz mnoga doba,
Nigdje na svijetu ravna mi nema.²³

²¹ Za moguća značenja v. Dayal (1970: 165–167).

²² Palijski izvori nabrajaju deset savršenstava (*pārami*): velikodušnost (*dāna*), krepost ili ispravno djelovanje (*śīla*), odricanje od svjetovnoga (*nekkhama*), mudrost (*paññā*), napor/hrabrost (*virīya*), strpljenje (*khanti*), iskrenost (*sacca*), odlučnost (*adhiṭṭhāna*), dobronamjernost (*mettā*) i smirenost (*upekkhā*). Kada je riječ o nesuglasju između broja savršenstava, ono se možda može objasniti na sljedeći način. U *Nidānakathī* se, kao i u *Buddhavaṃsi*, izričito navodi deset savršenstava. Međutim, *Nidānakathā* se poziva na *Āriyapīṭaku*, također kanonsko djelo, čime se implicira da su pripovijesti u kojima se ilustrira pojedino savršenstvo preuzete iz *Āriyapīṭake*. Zanimljivo je da *Āriyapīṭaka* kakva nam je sačuvana nabraja samo sedam savršenstava, izostavljajući usavršenost u mudrosti, naporu i strpljenju. Hinüber (1996: 64) smatra da je moguće da su postojale dvije verzije *Āriyapīṭake* i da se *Nidānakathā* poziva na (izgublenu) verziju prisutnu na Śri Lañki. Verzija koju posjedujemo i uz koju je Dhammapāla napisao komentar, pretpostavlja dalje Hinüber, vjerojatno je nastala na jugu Indije. Druga je mogućnost, navodi Appleton (2010: 98), da lista od sedam savršenstava u *Āriyapīṭaki* predstavlja raniju fazu u razvoju doktrine o savršenstvima i da je lista od deset savršenstava nastala kombinacijom sjevernoindijske i liste koja se nalazi u *Cariyapīṭaki*.

²³ Mv. ii. 340: *dāne ca śīle ca kṣāntiye ca vīrye dhyāne bahukalpakotyō | prajñāye śreṣṭhāya bhve aprameye na mahyam asti samo sarvaloke ||*

¹⁸ Mv. iii. 29: *syāt khalu punar bhikṣavo yuṣmākam evam aṣyād anyañ sa tena kālena tena samayena vṛṣabho abhūt || so haṃ vṛṣabho 'bhūṣī || yañ giriko nāma śrgālo 'yam eva māro abhūṣī || tadāpi avatārārthī avatāram alabhanto nirvidyāpakrāntaḥ ||*

¹⁹ Mv. iii. 29–30 i Mv. iii. 31–33. Prva se nalazi u Jāt. I. 170 i d. (br. 20, Nāapānājātaka), a druga u Jāt. I. 278 i d. (br. 57, Vānarindajātaka).

²⁰ Mv. iii. 32: *lahuṃ ca tvaye kṣipraṃ ca niruddhaṃ punar cintantaḥ | yo māṃ parāṇmukhaṃ jñātvā śūro viro ajāyithā || yasyeme caturō dharmā vānarendra yathā tava | vīryaṃ buddhiṃ smṛtiḥ prajñā so duḥkham apavartati ||*

Valja naglasiti da pojedine đātāke nemaju jasno definirano savršenstvo koje ilustriraju, a u pojedinima Bodhisattva igra sasvim sporednu ulogu ili je puki promatrač događaja. Primjer takve đātāke je i gore navedena “Vṛṣabhađātāka” ili đātāka o biku. Ostale đātāke posvećene prijašnjim susretima Bodhisattve i Māre, ilustracija su usavršavanja u mudrosti.

Mudrost, jasno razumijevanje ili jasan uvid (pāli *paññā*, skt. *prajñā*) posljednje je savršenstvo na sjevernoindijskoj, sanskrtskoj listi. U okvirima buddhističke filozofije mudrost je, uz krepost (*śīla*) i zadubljenje (*dhyāna*), shvaćena kao dio tročlanoga puta koji vodi do oslobođenja.²⁴ Sastoji se od jasnoga uvida ili razumijevanja da je sve pojavno obilježeno trima karakteristikama (*trilakṣaṇa*): 1. sve je prožeto patnjom (*duḥkha*), 2. sve je nestalno (*anitya*) i 3. sve je bez sebstva (*anātman*).²⁵ Buddhaghosa (5. st.), istaknuti komentator theravādske tradicije, u svome opsežnome djelu *Visudhimagga* (*Put pročišćenja*) o mudrosti ili razumijevanju piše:

Razumijevanje zahvaća predmet ranije opisan [kao obilježen trima karakteristikama], omogućuje uvid u karakteristike te, kroz naprezanje, omogućuje objelodanjenje Puta.²⁶

U kasnijem, tzv. mahāyānskome buddhizmu, *prajñā* je shvaćena kao uvid u prazninu (*śūnyatā*) svih fenomena, a takvo je shvaćanje svoj puni izraz pro-našlo u tumačenjima filozofa buddhističke škole mādhymake. Na ovome mjestu nema potrebe ulaziti dublje u tumačenja toga filozofskoga termina budući da mudrost u đātākama ima sasvim drugo značenje. U đātākama je ona shvaćena u svome “praktičnom” smislu. Odnosi se na poznavanje svijeta, ljudi, običaja i nerijetko se daje poistovjetiti s lukavošću, snalažljivošću, rječitošću i spretnošću u iznalaženju rješenja za “svakodnevne” probleme. Jedan od načina za stjecanje takve mudrosti naučio je Buddha, kako nam kazuju buddhistički tekstovi, u svojoj prijašnjoj egzistenciji, kada je rođen kao isposnik Sumedha susreo ondašnjega buddhu Dīpaṅkaru. Taj ga je tom prilikom ovako savjetovao:

O mudri Sumedha, od sada nadalje vježbaj se u vrlini mudrosti. Ne izbjegavaj ni beznačajno, ni prosječno ni uzvišeno, svakom mudracu pristupi i postavi pitanje. Kao što prosjak u potrazi za milodarima ne izbjegava ni prezrenu ni uglednu kuću, već ih, tražeći milodare, obilazi redom i brzo nalazi okrepu, tako ćeš i ti, pristupivši svakom mudracu i postavljajući pitanje, brzo postati Buddha.²⁷

²⁴ Gombrich (2006: 89).

²⁵ Lamotte (1998: 44).

²⁶ Nāṇamoli (2010: 432): *Understanding [paññā] knows the object in the way already stated* [odnosno da je obilježen trima karakteristikama], *it brings about the penetration of the characteristics, and it brings about, by endeavoring, the manifestation of the path.*

²⁷ Jat. I. 21: *Sumedhapāṇḍita tvam ito paṭṭhāya paññāpāramiṃ pi preyāsī, hīnamajjhimukkaṭṭhesu kiñci avajjētvā sabbe pi*

Kako je vidljivo iz danih đātāka, Buddhini su susreti s Mārom u prijašnjim egzistencijama prilika za ilustraciju sasvim ovosvjetske Bodhisattvine snalažljivosti i domišljatosti i u njima ne nalazimo nikakva povoda za filozofska tumačenja. Ipak, autori teksta odabrali su upravo mudrost kao ključnu vrlinu zaslužnu za nadmoć nad Mārom. Inzistiranje na mudrosti kao glavnom preduvjetu za nadmoć nad Mārom može se potkrijepiti pojedinim ulomcima koji se susreću u Mahāvastu. Tako, primjerice, nakon jednoga od Mārinih pokušaja da odvraći Buddhu od puta koji za cilj ima Probuđenje, Buddha odlučno izjavljuje:

Uistinu, ja posjedujem revnost, hrabrost i mudrost.
Ne vidim tko bi me u svijetu u trudu omeo.²⁸

Na kraju opisa Buddhina Probuđenja, u *Mahāvastuu* su Buddhi pripisane sljedeće riječi:

Malim je trudom dosegnuto najizvršnije Probuđenje. Mojom je mudrošću i hrabrošću patnja otpuštena, otpušteno je teško breme i postignuto sveznanje. Māra je sa svojim snagama poražen, pretvoren u pepeo i dokrajčen, a ja stojim ispod ovog neusporedivog stabla bodhia.²⁹

5. ZAKLJUČAK

U sekundarnoj literaturi nerijetko se naglašava da sadržaj najvećega broja đātāka nije buddhistički i da su buddhističkima postale tek poistovjećivanjem nekoga lika s Bodhisattvom. I zaista, mnoge se pripovijesti koje susrećemo u đātākama mogu sresti i u drugim djelima indijske književnosti, kao što su primjerice *Pañcatantra*, *Hitopadeśa* i *Tantrākhyāyika* i u kojima, naravno, nema niti spomena Bodhisattve. U svome prijevodu *Pañcatantre*, Olivelle (2009: xi) piše da nije moguće utvrditi jesu li pripovijesti u toj zbirci posuđene iz zbirke buddhističkih đātāka, *Mahābhārata* ili iz svim izvorima zajedničkoga vrela pripovjetki, ali naglašava da te pripovijesti nisu izmislili buddhisti.

Jesu li pripovijesti izvorno buddhističke ili su posuđene iz drugih, ne-buddhističkih izvora ne mijenja činjenicu da su ih buddhisti smatrali prikladnima, a njihova brojnost i popularnost koja nije izbljedila do današnjega vremena govori da su bili u pravu. Jedan od razloga njihove omiljenosti među buddhisti-

paṇḍite upasaṃkamitvā pañhaṃ puccheyyāsi, yathā hi piṇḍacāriko bhikkhu hīnādibhedesu kulesu kiñci avajjētvā paṭipāṭiyā piṇḍāya caranto khippaṃ yāpanaṃ labhati evaṃ tvam pi sabbapaṇḍite upasaṃkamitvā pañhaṃ pucchanto Buddho bhavissasīti” catutthaṃ paññāpāramiṃ dalhaṃ katvā adhīttāsi.

²⁸ Mv. ii. 239: *asti cchando ca vīryaṃ ca prajñā ca mama vidyati / nāhaṃ taṃ paśyāmi loke yo prahāṇāto vāraye //*

²⁹ Mv. ii. 286: *alpakiśareṇa bodhi uttamā sparśitā iha mayā prajñāye vīryeṇa ca duḥkhaṃ mocitaṃ bhāramohitaṃ gurūṃ prāptā ca sarvajñatā māro ca nihato sabalavāhano bhasmīkṛto antako tasmīṃ bodhidrumottame sthīto haṃ //*

ma (ali i širokom, ne-buddhističkom čitateljskom publikom) mogao bi ležati, između ostaloga, i u optimizmu i suosjećanju kojima su prožete. Naime, glavna je svrha đataka ilustrirati Bodhisattvin put, a koji ga je doveo do izlaska iz *saṃsāre*, odnosno do obustavljanja patnjom prošetoga kruga neprestanih rođenja i umiranja. Okončanje patnje krajnji je cilj, a Gautama Buddha jedan je od iznimno rijetkih koji su ga ostvarili. Međutim, životopis Gautame Buddhē, točnije prikaz njegove posljednje egzistencije, u tolikoj je mjeri izuzetan, čudesan i prožet dugim nabrajanjima Buddhinih iznimnih osobina koje su se očitovale već po rođenju da bi njegova nesvakidašnjost vjerojatno malo komu mogla poslužiti kao uzor ili model za djelovanje. Naprotiv, opis njegova života, od silaska s nebesa u obličju srebnoga slona u majčinu utrobu, preko čudesnih, nebeskim posredovanjem ugovorenih susreta sa starošću, bolešću i smrću pa do bitke fantastičnih razmjera u kojoj je porazio snažnoga i zastrašujućega demona Māru, “paralizira” svakoga tko pomišlja krenuti istim putem. Buddha je, neprestano nas podsjećaju buddhistički tekstovi, izniman slučaj, rijetka pojava u svijetu i njegove osobine, “koje je teže navesti negoli izbrojati sve zvijezde na nebu” nije lako niti imati, niti uzgojiti niti oponašati.³⁰ I upravo tu u pomoć uskaču đatake. Pripovijedajući događaje iz svojih prijašnjih egzistencija u kojima se, iznova i iznova, prerađao kao trgovac konjima, muškarac kojega je prevarila supruga, mornar, kovač, siromah, kockar, blagajnik, lutajući isposnik pa čak i kao bik, kornjača i majmun te priznavajući da je nerijetko i sam bio upleten u sasvim svjetovne situacije, razmirice i probleme koji su ponekad tražili da se pravilo prekrši i da se “čovjek snađe kako zna i umije”, Buddha pokazuje da je “iz prve ruke” upoznao patnjom prožetu *saṃsāru*, te da suosjeća i razumije raznolikost ljudskoga iskustva kao i kapacitete i ograničenja prosječnoga čovjeka. Pripovijedajući đataku, učitelj Buddha prevodi kompleksne filozofske termine i doktrine na svima razumljiv jezik i poručuje učenicima: ne morate poraziti Māru nadljudskim snagama i apsolutnim tjelesnim, duhovnim i intelektualnim savršenstvom na čudesnoj pozornici okruženoj tisućama nebesnika. Māra se pojavljuje u mnogim oblicima, na najobičnijim mjestima, u najobičnijim situacijama. Dovoljno je da ga uočite, prepoznate i da se svojom ljudskom i običnom pameću, hrabrošću i smionošću spasite. Uostalom, ako ne znate kako, pitajte nekog mudrog.

Sasvim je jasno da Buddha ne može biti svatko, ali svatko, podsjećaju nas đatake, može biti bodhisattva, ohrabrujući se spoznajom da je čak i Buddha jednom bio “majmun” i da se najmanja pobjeda računa kao korak bliže cilju. U tome, vjerujem, leži neiscrpan optimizam đataka koji, uvijek iznova, potvrđuje Buddhinu umjenost u prilagođavanju svojih učenja slušateljima ili, drugim riječima, njegovu mudrost u poučavanju.

POPIS POKRATA

Dhmp. – *Dhammapāda*
 Jāt. – *Jātakatṭhakathā* (*Āṭakattṭhakathā*)
 Mv. – *Mahāvastu*
 PED – *Pāli English Dictionary*
 SED – *Sanskrit English Dictionary*
 SN – *Samyuttanikāya*

IZDANJA NA SANSKRITU I PĀLIJU

Fausbøll, V. 1877–1896. *The Jātaka*, sv. 1–6. London: Pali Text Society.
 Feer, L. 1884–1898. *Samyutta Nikāya*, sv. 1–5. London: Pali Text Society.
 Hinüber, Oscar von, Norman K. R. 1995. *Dhammapāda*. London: Pali Text Society.
 Senart, Émile 1882–1897. *Mahāvastu-avadānaṃ*, sv. 1–3. Société asiatique Paris: À l’Imprimerie Nationale.

POPIS KORIŠTENE SEKUNDARNE LITERATURE

Appleton, Naomi 2010. *Jātaka Stories in Theravāda Buddhism. Narrating the Bodhisatta Path*. London, New York: Routledge.
 Boyd, James W. 1971. “Symbols of Evil in Buddhism”. *The Journal of Asian Studies*, sv. 31, br. 1, str. 63–75.
 Dayal, Har 1970. *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*. Delhi, Patna, Varanasi: Motilal Banarsidass [1932].
 Gethin, Rupert 1997. “Cosmology and Meditation: From the Aggañña-Sutta to the Mahāyāna”. *History of Religions*, sv. 36, br. 3, str. 183–217.
 Gombrich, Richard 2006. *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. London, New York: Routledge ([1988] Routledge, Kegan & Paul Ltd.).
 Hinüber, Oscar von 1996. *A Handbook of Pāli Literature*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
 Jones, J. J. 2006. *The Mahāvastu*, sv. 2 (prijevod sa sanskrtā). Lancaster: Pali Text Society ([1952]).
 Lamotte, Etienne 1988. *History of Indian Buddhism: From the Origins to the Śaka Era* (prijevod: Sara Wobb-Boin). Louvain la Neuve, Institut Orientaliste ([1958] *Histoire du Bouddhisme Indien, des origines à l’ère Śaka*, Louvain, Bibliothèque du Muséon).
 Monier-Williams, Monier 1999. *Sanskrit English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass ([1899] Oxford University Press).
 Nāṇamoli, Bhikkhu 2010. *The Path of Purification (Visuddhimagga)* (prijevod s pāliā). Colombo: Buddhist Publication Society.
 Olivelle, Patrick 2009. *The Pancatantra: the book of India’s folk wisdom* (prijevod sa sanskrtā). Oxford, New York: Oxford University Press.
 Rhys-Davids, T. W., Stede, William 2007. *Pāli English Dictionary*. Nataraj Books ([1921], London: Pali Text Society).

³⁰ Mv. ii. 368.

SUMMARY

PERFECTION IN WISDOM, WISDOM IN TEACHING. THE SELECTION OF MAHĀVASTU'S STORIES ABOUT PREVIOUS BIRTHS OF GAUTAMA BUDDHA

Jātakas or stories of Buddha's previous existences have a distinctive place in the history of Buddhist literature. The article brings forth the selection of Mahāvastu's jātakas, all of which as its main subject have a previous encounter of Buddha and tempter Māra.

The attempt will be made to explain the insistence of authors/ compilers of Mahāvastu on showing that almost every event in Buddha's life has its parallel in some of his previous existences and to demonstrate how the cultivation of the Perfection of wisdom was understood as an essential requirement for Buddha's victory over Māra in the night of his Enlightenment. Also, the author will try to show that jātakas illustrate Buddha's skilfulness in teaching.

Key words: jātaka, Māra, Mahāvastu, perfection of wisdom